
МОВОЗНАВСТВО

ЕФЕКТ СИЛЕНЦІАЛЬНОЇ ЗАГАДКОВОСТІ: ТИПОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Т.О. Анохіна

Дослідження номінацій на позначення силенціального ефекту, їх семантичного наповнення у різних мовах є вельми актуальним з огляду на перспективне розширення парадигми знань стосовно контрастивної семасіології та осмислення когнітивно-семантичного континуума [1].

Поліфункціональність феномену мовчання знаходить відображення у народній мудрості, прислів'ях та приказках. Номінації мовчання на просторах паремій семантизують узагальнений когнітивний досвід (а), рекомендації (б) [2]. Пор.:

а) Слово не стріла, а глибоко ранить. *Many words hurt more than swords* (192);

Осла знаєш по вухах, ведмедя по кігтях, а дурня – по болячках. *The lion is known by his claws* (157);

Порожня бочка гучить, а повна мовчить. *Empty vessels make the most noise* (171);

Час говорити, час мовчати. *There is time to speak, time to be silent* (232);

Язик мій – ворог мій. *A still tongue makes a wise head* (*My tongue is my enemy*) (249);

Куди тебе не просять, хай тебе туди чорти неносять. *Speak when you are spoken to; come when you are called* (102);

І стіни вуха мають. *The walls have ears* (88);

Коли гроші говорять, то всі мусять губи постулювати. *Where gold speaks every tongue is silent* (93);

Коли зброя говорить, закони мовчать. *In times of war the Muses are silent* (94);

Говоріння – срібло, мовчання – золото. *Speech is silver, silence is golden* (43);

б) Мовчи, глуха, менше гріха. *No wisdom like silence. Silence is golden* (115);

Мовчи, то подумают, що ти розумний. *A still tongue makes a wise head. (A fool when he is silent is counted wise)* (116);

Не вір вухам, а вір очам. *One eyewitness is worth ten eyewitnesses* (128);

Не до ладу сказати – краще змовчати. *Speak fitly or be silent wisely* (130);

Не завжди кажи те, що знаєш, а завжди знай те, що кажеш. *There is no wisdom like silence* (131);

Говори мало, слухай багато, а думай ще більше. *Be swift to hear, slow to speak* (42);

Сім раз відміряй, а раз відріж. *Measure thrice and cut once* (188);

Держи язика за зубами. *He knows much who knows how to hold his tongue* (57);

Затикати рота. *A shut mouth catches no flies* (72);

Знаєш – кажи, не знаєш – мовчи. *Speak if you know and be silent if you don't know* (80);

Слухай багато, а мало говори. *Hear much speak little* (193);

Спочатку подумай, а потім говори. *First think, than speak* (196);

Умій сказати, умій змовчати. *You should know when to speak and when to be silent* (210);

Хто багато базіка, бреше багато. *Great talkers are great liars* (217);

Хто говорить, що хоче, почує й те, чого не хоче. *He who says what he likes, shall hear what he doesn't like* (221).

Об'єкт дослідження – силенціальний ефект, предмет – контрактивний аналіз його лінгво-когнітивних аспектів у дистантних мовах.

Силенціальний ефект обіймає соціально-культурне та індивідуально-психологічне мовчання, яке має нульовий денотат [3]. Соціально-культурне навантаження номінацій *мовчання / тиша* є прозорим, канонізованим правилами невербальної поведінки. Пор.: англ. *silence gives consent; first think - then say; speech is silver – silence is gold*; укр. *не мовчанка буває нудна, а пуста балачка; не стидно мовчати, коли нема чого сказати*. На письмі індивідуально-соціальне мовчання позначається специфічними графічними знаками та лексичними одиницями. Ситуативно-комунікативний характер мовчання корелює із емоційним станом людини та її статусом. Біологічне, фізичне мовчання людини є некомунікативним. Пор. ситуації, в яких знаходиться мовчазлива людина у стані відпочинку, покою, сну, тощо. Фонетична пауза як “перерва у звучанні, зупинка в потоці мовлення”, що сприяє виділенню певного змісту [4:130], є невід’ємною просодичною одиницею і знаходиться осторонь від нашого дослідження.

Індивідуально-психологічне мовчання номінується в англійській мові домінантними словами *silent, quiet, calm* та одиницями із одноіменними семами [3]. Семантичне наповнення зазначених лексем позначено частковою еквівалентністю (Е). Так, $E(silence - quiet) = 0,4$; $E(silent - quiet) = 0,33$; $E(silent - calm) = 0,2$. *Silence* включає *quiet* за семантичним показником “тиша”, “мовчання”; *silent* корелює з *calm, quiet* за наявністю сем “тихий”, “безшумний”. Слова *silence – silent* за семантичним наповненням є родовими по відношенню до *quiet, calm*.

Пор.: *silent* ← *quiet, calm* (Adj.); *silence* ← *quiet, calm* (N) [5]. За словником Б.Грінченка [6] слова *мовчазний* та *тихий* є дистантними. *Мовчазний* не корелює з *тихим*, бо *тихий голос* все ж таки звучить, а *мовчазний* тут не є релевантним. *Спокій* та *тиша* в українській мові представлені $E = 0,57$, а $E(спокійний-тихий) = 0,4$.

Словосполучення типу *to do / to be + quiet -/- ly* семантизують стан та дію; остання виконується дещо повільно, без шуму, спокійно, неголосно. Пор. англ. *smiled quietly* [7:15], *quietly nodded* [7:18], *quietly agreed* [7:48], *chattered quietly* [7:47], *said quietly* [7:61], *sat quietly* [7:79], *talk quietly* [7:112]. *Silent* на відміну від лексеми *quiet* вказує на неозвучену невербальну дію або стан людини за моделлю *to do / to be + silent -/- ly*. Пор. англ. *to nod in silence* [7:38], *to finish meal in silence* [7:28], *to walk in silence* [7:270], *to be silent* [7:230], *to file silently* [7:361].

Мовчання артефактів, тиша у природі дистантуються від комунікативних дій людини, бо вона (людина) може і говорити і мовчати. Мовчання артефактів та природних явищ є вторинним, його номінації появляються в результаті семантичного зсуву на векторі транспозиції позначень людське → природне мовчання. Консистентним для явища персоніфікації є наявність образності, емоційності та експресивності у вербальному тексті. Пор.: англ. *Five years ago a woman began to receive his silent calls* [8:29]; *There is a terrible silence* [8:32]; *After three hours of scratching silence the students had pushed out of square, low ceilinged classrooms* [8:164]; [...] *whose tender faces gazed back at her in stony, silent hope* [8:188]; *Unexpected silence fell on the room* [9:245]; *For a moment I heard nothing; only a frightening empty silence* [10:51].

Образ тиші виникає в поетичному просторі дистантних мов.

Пор.: укр. *Вся примовкла наша хатка,
Сумно в хаті і темно;
Що ж на лавці паніматка
Зажурилась під вікном?*

(Боровиковський)

Домінантне слово *примовкла* уточнюється, деталізується у вербальному поетичному просторі вірша.

Семантичний зсув одиниць на позначення образу тиші породжує низку стилістичних засобів – епітети, метафори та метоніми.

Пор.: рос. *Изба-старуха челюстью порога
Жуёт пахучий мякиш тишины.*
[11:62]
*В тихой дреме под навесом
Слышу шепот сосняка.*
[11:62]
*Озера, реки
И море – все затихло. Ничего
Не шевелилось в бездне молчаливой.*
[11:151]
*В туманном сумраке окрестность исчезает
Повсюду тишина; повсюду мертвый сон;*
[11:155]

Імідж тиші встає перед нами завдяки словам із експліцитною (а) та імпліцитною (б) семами. Пор.: (а) рос. *мякиш тишины, тихой дреме, затихло, молчаливой*; (б) *мертвый сон, ничего не шевелилось, шепот*, и т.д. Дескриптивні сили мови слугують адекватними засобами fascinaції образів, суб'єктивної репрезентації тиші.

Підтекстова імпліцитна тиша може оживати, вербалізуватися експліцитно у мові транслятора.

<i>Longfellow:</i>	<i>И.Бунин:</i>
<i>And the smoke rose <u>slowly</u></i>	<i>Дым струился тихо, тихо</i>
<i><u>Slowly</u></i>	<i>В блеске солнечного утра [12:87]</i>
<i>Through the tranquil</i>	
<i>Air of morning [12:86]</i>	
<i>Wide through the landscape</i>	<i>М.Михайлов:</i>
<i>Of his dreams</i>	<i>Тихо царственный</i>
<i>The lordly Niger flowed</i>	<i>Нигер катился под ним,</i>
[12:100]	<i>Уходя в безграничный простор [12:101]</i>
<i>And nights devoid of ease</i>	<i>И.Анненский:</i>
[12:104]	<i>И ночью в тревожной тиши [12:105]</i>

Прозорою є колокація слів на позначення відповідно тиші (а) та мовчання (б) у творах М.Цветаєвої. Пор.: рос.

а) <i>как дни тихи [13:36]</i>	б) <i>Безмолвен рот его углами</i>
<i>Тихонько пальцем барабания</i>	<i>вниз [13:38]</i>
[13:40]	<i>Присядем молча мы</i>
<i>В церковной тишине [13:42]</i>	[13:43]
<i>И тих тронусь в путь [13:56]</i>	<i>Качала бы – молчала бы –</i>
<i>Камень, кинутый в тихий пруд [13:66]</i>	<i>потупивши глаза [13:10]</i>
	<i>Молча: слушай! [13:311]</i>

Контактне вживання у віршах М.Цветаєвої номінацій на позначення тиші та мовчання є вельми валідним для розпізнання їх семантичного наповнення.

Пор. рос. *Мой голос впервые – тих, рот – нем [13:51]; а мне от куста - тишины той, - между молчаньем и речью. [13:303]*

Англійські письменники часто звертаються також до образу тиші у прозовому та поетичному просторі, наприклад англ.

*You have not dreamed of it wheeled and soured and swung
High in the sunlit silence (Magee).*

*In holy silence wait the appointed days, -
And weep away the leaden-footed hours (Lewis Carrol).*

*For surely it was thou, who like a star
Hung in the silver silence of the night (Oscar Wilde).*

And when he had reached the shore of the sea, he lost the cord from his hand, and took the seal of silence from his lips, and called to the little Mermaid.

As soon as there was the perfect silence the Rocket coughed a third time and began ... (Oscar Wilde)

Силенціальний ефект як когнітивно-семантичний континуум у мовних картинах світу позначається притаманними їм засобами. Серед лексичних засобів номінацій невербальної дії мовчання виокремлюються лексеми англ. *silent, quiet, calm*, укр. *мовчання, тиша, спокій*, рос. *молчание, тишина, спокойствие* – релевантні до фізичного, психічного, соціального та образного мовчання. Контрастивне вивчення зазначених силенціальних одиниць свідчить про їх часткову еквівалентність, що експлікується різним семантичним дизайном конкретних мов.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Манакин В.Н. Сопоставительная лексикология. – Киев: Знання, 2004. – 326 с.
2. Жовківський А.М., Жовківська Г.А., Івасютин Т.Д., Макар Ю.І., Попеску І.В., Сафроняк О.В., Сулим В.Т., Фурдес М.Г. Мудрість народна – мудрість міжкультурна. Прислів'я, приказки, крилаті вислови та мовні звороти дев'ятьма мовами. - Чернівці: Рута, 2004. – 256 с.
3. Анохіна Т.О. Пауза як силенціальний знак комунікації // Вісник СумДУ. Серія "Філологічні науки". - 2003. – № 4(50). - С.5-8.
4. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: Підручник – К.: Академія, 2004. – 367 с.
5. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / A.S. Hornby Fourth Edition. – Oxford University press, 1989. – 1492 p.
6. Словник Української мови Бориса Гринченка. У 2-х томах. – К.: Довіра, 1997. – Т.І – 573с.; Т. ІІІ. – 563 с.
7. Daniel, Steel Jewels.- USA: A Dell Book ,1993.- 471p.
8. New Writing 8 / Tibor Fisher and Lawrence, Norfolk. – London: Vintage,1999. –575 p.
9. Greenwood, Walter. Love on the Dole.- London: Vintage, 1993. – 256 p.
10. Griffith, Nicola. Slow River.- N.Y.: Ballantone Books, 1999. – 343 p.
11. Есенин С. Избранное. – М.: ХЛ, 1953. – 271с.
12. Американская литература в русских переводах 19-20 века. – М.:Радуга, 1983. – 667 с.
13. Цветаева М. Сочинения в двух томах: Т.І. – Минск: Народная Асвета, 1989.-545 с.
14. Английская поэзия в русских переводах (XIV-XIX века) / Сб. Сост. Алексеев М. П.- М.: Прогресс, 1981.-684 с.

Надійшла до редакції 3 грудня 2007 р.